

הקדמת המערכת

בשנת 2012 עברה עיריית שדרות מרישום נוכחות דיגיטלי של העובדים לרישום נוכחות באמצעות שעון נוכחות ביומטרי. המעבר לשעון ביומטרי נועד למנוע התחזות, כלומר מצב שבו עובדים מדפיסים כרטיס נוכחות של עובדים אחרים.¹ שלוש עובדות בעירייה התנגדו למהלך בטענה שנטילת טביעות אצבע פוגעת קשות בזכות לפרטיות. התנגדותן הובילה להתנכלות ולניכויי שכר מצד העירייה. פנייה להסתדרות לא הועילה ובמאי 2013 יזמו העובדות הליך משפטי. בד בבד הן הגישו לבית הדין האזורי לעבודה בקשה לסעד זמני שיאפשר להן לחתום נוכחות שלא באמצעות השעון הביומטרי. בקשה זו נדחתה בהחלטה מיום 9.5.2013 ועל ההחלטה הוגש ערעור ברשות לבית הדין הארצי לעבודה.² לדיון בערעור הצטרף היועץ המשפטי לממשלה, שעמדתו הייתה שיש לשלם לתובעות שכר ללא קשר לשאלת זכותו של המעביד לדרוש דיווח נוכחות באמצעות שעון ביומטרי. במהלך ההליך המשפטי הלינה עיריית שדרות את שכר התובעות עד שהן נאלצו להתפטר. לפיכך, הערעור על ההחלטה נהפך לתאורטי ונמחק בהסכמה. בפסק הדין שניתן ביום 26.4.2015, ולאחר שהגיעו הצדדים להסכמה בדבר תשלום השכר ותשלום פיצויי הפיטורים, נקבע שעיריית שדרות תשלם לתובעות פיצויי הלנת שכר ופיצויי הלנת פיצויי פיטורים.³ פסק הדין לא הכריע בסוגיית הפרטיות עצמה.

מאבקן של העובדות משדרות נגד שעון הנוכחות הביומטרי אינו היחיד; תביעה דומה התנהלה גם בעניין עיריית קלנסווה.⁴ בפסק דין מיום 15.3.2017 קבע בית הדין הארצי לעבודה כי כפייה למסור טביעת אצבע לשם שימוש בשעון ביומטרי, תוך איום לשלול שכר, עולה כדי פגיעה שלא כדין בזכות לפרטיות. עם זאת, בית הדין ציין שהשימוש בשעון ביומטרי במסגרת העבודה אינו אסור קטגורית ואפשר להכשיר את השימוש בו מכוח חוק

* גבי גלזר עלתה לארץ מארגנטינה בגיל 14. היא פסיכולוגית חינוכית מומחית ובעלת תואר שני בפסיכולוגיה. בין השנים 2009-2013 עבדה כפסיכולוגית בהתמחות חינוכית בעיריית שדרות.

1 כתב הגנה מתוקן בס"ע (ב"ש) 13-05-2951 שחר נ' עיריית שדרות.
2 בר"ע (ארצי) 13-05-44667 שחר נ' עיריית שדרות (פורסם בנבו, 24.7.2013) (להלן: עניין שחר (בקשת רשות ערעור)).

3 פ"ה (ב"ש) 13-05-2951 שחר נ' עיריית שדרות (פורסם בנבו, 26.4.2015) (להלן: עניין שחר).

4 עס"ק (ארצי) 14-04-7541 הסתדרות העובדים הכללית החדשה מרחב המשולש הדרומי נ' עיריית קלנסווה (פורסם בנבו, 15.3.2017).

שעומד במבחני פסקת ההגבלה או מכוח הסכמה שאינה נוגדת את תקנת הציבור. עוד ציין בית הדין כי בצד בדיקת הפגיעה יש לבחון גם את חוקיות הסנקציה ואת אופן יישומה בפועל במסגרת יחסי העבודה.

טביעת זיכרון

החוויה של נטילת טביעות אצבע נחרתה היטב בזיכרוני זמן רב לפני שהמציאו את שעון הנוכחות הביומטרי ככלי לתייעוד נוכחות במקום העבודה. זה היה בשנות השבעים של המאה הקודמת. גדלתי בארגנטינה, ארץ הולדתי, בתקופת המשטרים הצבאיים האפלים ומטילי האימה שתחתם הועלמו, עונו ונרצחו עשרות אלפי אנשים, רבים מהם יהודים, בשל התנגדותם למשטר הדיכוי.

באותם ימים, הטיפול בענייני אזרחות ורישום אוכלוסייה לא היה בידי משרד הפנים והאגף לרישום האוכלוסין הלאומי (כמו היום) אלא בידי המשטרה הפדרלית הארגנטינית. ידעתי – אם כי לא הבנתי עד הסוף את ההשלכות – כי יש לחשוש מפני אנשים הלובשים מדי משטרה או צבא. טביעות האצבע היו אמצעי הזיהוי של כלל אזרחי הרפובליקה. בכל פעם שהיה צורך במסמך רשמי כמו תעודת זהות או דרכון, הוריי היו לוקחים אותי לתחנת המשטרה. שם, בתוך מבנה ישן ועבש, היה ניגש אלי שוטר במדים וללא בקשת רשות או מתן הסבר כלשהו לוקח אצבע-אצבע, מצמיד ומסובב אותה בחוזקה על כרית דיו וחוזר על הפעולה, הפעם על לוח קרטון לצורך רישום הטביעה. כך פעמיים עבור כל אצבע. מהדיו שהכתים את הידיים היה קשה להיפטר ולהתנקות בסיום הפרוצדורה. מפאת גילי הצעיר לא חשבתי אז במונחים מופשטים או משפטיים כמו "פגיעה בפרטיות" או "הפרה של זכויות יסוד", אבל זכורים לי בבירור תחושת הרתיעה והפחד וכן הרצון העז להתרחק מהר ככל האפשר מ"השוטר הרע" שנטל את טביעות אצבעותי בחוסר רגישות.

עליתי ארצה עם משפחתי ובלבי האמונה שבמדינה היהודית והדמוקרטית לא אירדף בשל יהדותי, בשל מחשבותיי או בשל דעותיי; סמוכה ובטוחה כי שוב לא אחווה את אימת השלטון. זמן נוסף חלף בטרם נחשפתי למידע אמין ונרחב שאפשר לי להבין לעומק את ממדי הזוועות שהתחוללו בארגנטינה בתקופת ילדותי; מכל מקום, האסוציאציה בין דיכוי שלטוני, נטילת טביעת אצבע ופחד כבר נקשרה ונרשמה ברשתות זיכרוני.

החוויות וזיכרונות הילדות שתיארתי עיצבו במידה רבה את עמדותיי העקרוניות בנוגע לזכויות אזרחיות בכלל ולזכות לפרטיות בפרט. אידאולוגיה זו היא שעמדה בבסיס המאבק שניהלתי, עם שתי שותפות, נגד עיריית שדרות בגין הפרה בוטה של זכותי לפרטיות במקום העבודה.

טביעת אצבע: הטבעה של פרטיות

בין השנים 2009–2013 עבדתי כפסיכולוגית בהתמחות חינוכית בשירות הפסיכולוגי החינוכי בעיריית שדרות. במשך שלוש שנות עבודתי הראשונות שם נרשמה נוכחות העובדים

באמצעות שעון דיגיטלי. יום בהיר אחד בחודש יוני 2012 הותקן באגף החינוך – אם כי לא הופעל – שעון נוכחות ביומטרי בצד השעון הדיגיטלי. בשיח בין עובדי האגף נשמעו רחשים על כוונת העירייה להחליף את שיטת רישום הנוכחות הנהוגה בשיטת רישום ביומטרית, אולם לא נתקבלה על כך שום הודעה רשמית. בתקופה זו הייתה העירייה שולחת מדי פעם נציג מטעמה לאגף החינוך, וזה היה לוקח מהעובדים טביעת אצבע לצורך הוספתה למאגר העירייה – בלי שהתקבלה על כך הודעה מוקדמת ובלא שניתן הסבר כלשהו.

ראיתי את לקיחת טביעת האצבע כפגיעה חמורה בזכותי לפרטיות. הבעתי אי-הסכמה למסור לנציג העירייה מידע ביומטרי וביקשתי שתינתן לי אפשרות להמשיך ולדווח על נוכחותי בכרטיס הדיגיטלי. התשובה הראשונה שקיבלתי ממנהל משאבי אנוש נוסחה כך: "שעון הנוכחות הביומטרי מאושר ע"י משרד הפנים וכל עובד שלא יחתים את כרטיס הנוכחות בכניסה וביציאה יחשב הדבר כאי הופעה לעבודה ולא ישולם שכר עבור ימים אלה".⁵ לאחר שנלקחו טביעות אצבע משאר העובדים החלה העירייה להפעיל את השעון הביומטרי. נוסף על אי-הנעימות שחשתי – נוכח מהלך כוחני ושרירותי של נטילת טביעות אצבע מעובדים והחלפת שיטת רישום הנוכחות, שהתבצעה במחטף – ההתנהלות הפוגענית והמתנכלת של העירייה רק הלכה והחמירה. כל פנייה למנהל משאבי אנוש בבקשה לאפשר לי שיטה אלטרנטיבית להחתמת נוכחות ולספק לי מידע על אודות חוקיות המהלך ובטיחות נענתה באיומים חדשים וחרפים יותר מטעם מנהל משאבי אנוש והחשב המלווה: "עובדים בכירים ועובדים זוטרים יחתמו כאחד בהחתמת אצבע, עובד אשר לא יחתום לא יקבל שכר".⁶ פניותי לנציג ועד העובדים בעירייה, כמו גם לנציגי הסתדרות המעו"ף והמח"ר,⁷ נענו בתגובות שנעו במהירות מסחררת מעמדה של תמיכה גורפת תחילה ועד להתנערות מוחלטת מכל גיבוי שלושה חודשים לאחר מכן. נדהמתי מהנימוק שקיבלתי לנסיגת ההסתדרות מהגנה על זכויותי לא פחות מעצם ההתנערות עצמה. הוסבר לי כי מאחר שרק עובדים בודדים צייתו להוראת ההסתדרות שלא למסור טביעת אצבע, וכי רוב עובדי העירייה בחרו לשתף פעולה עם המהלך הביומטרי, ההסתדרות נסוגה מתמיכתה במאבק ועל כן יהיה על העובדים שלא מוכנים למסור טביעת אצבע "לדאוג לעצמם".

בה בעת הגדילה העירייה לעשות. במסגרת הצעדים החד-צדדיים שנהגה לנקוט, בחודש אוגוסט 2012 תלשו נציגי את השעון הדיגיטלי מהקיר, בטרם קיבלתי התייחסות לבקשותי לספק לי שיטה אלטרנטיבית להחתמה. המשכתי לתעד נוכחות באמצעות רישום ידני של שעות העבודה והחתמתה של המנהלת הישירה שלי. החל במשכורת ספטמבר 2012 החלה העירייה לממש את איומיה ולפדות ימי חופשה שלא כדין בזמן שעבדתי בפועל ולא הגשתי בקשה לחופשה. מצאתי את עצמי בסיטואציה בלתי-אפשרית ומטלטלת: אני ממשיכה להתייצב במקום העבודה ולבצע את כל החובות המוטלות עליי מתוקף תפקידי, המעסיק מצדו מרע באופן בוטה את תנאי העסקתי בשל אי-הסכמתי למסור מידע ביומטרי פרטי, והארגון היציג שאמור להגן על זכויותי כעובדת אומר לי "תסתדרי לכר".

5 מכתב מנהל משאבי אנוש לגבי גלור מיום 24.7.2012.

6 מכתב אגף המנגנון לכל העובדים מיום 14.8.2012.

7 הערת המערכת: הסתדרות המועדון לרווחת עובדי הרשויות המקומיות (המעו"ף); הסתדרות אקדמאים במדעי הרוח והחברה (המח"ר).

עם שתי שותפותי, פסיכולוגיות בעיריית שדרות אף הן, פניתי בבקשה לסיוע לקליניקה המשפטית ולזכויות חברתיות במכללת ספיר, אז בניהולה של עו"ד גלי טל-וולוז'ני. לשמחתי הרבה נעניתי מידית. במשך כחודשיים זכיתי לליווי זמין, מקצועי ומגויס, שכלל בעיקר שליחת מכתבים לנציגי העירייה בבקשה להפסיק ולהתנות את תשלום שכרי במתן טביעת אצבע (שכן יש בהתניה זו פגיעה בזכות החוקתית לפרטיות), לספק לי שיטה אלטרנטיבית לדיווח על נוכחות ולחזור ולשלם לי את שכרי במלואו כדין. למרבה התדהמה, גם פניותיה המנומקות של הקליניקה המשפטית נענו בתשובות תמוהות, שרירותיות ולא ענייניות מטעם החשב המלווה של העירייה כגון "עירייה זה ארגון בירוקרטי שמעסיק עובדים רבים וחייב לפעול לפי: הוראות חוק, עקרונות, נהלים וכללים מינהלים ואינו תכנית כבקשתך. אין לנו עניין להמשיך ולהתכתב עמכם יותר על הנושא הזה, ואני כותב זאת על דעת היועץ המשפטי של העירייה"⁸.

בהמשך נאסר על המנהלת הישירה שלנו להמשיך ולאשר בחתימתה את נוכחותנו בעבודה. בד בבד – במשך שנה שלמה של עבודה מסורה בשירות הפסיכולוגי – הפסיקה העירייה לשלם לי ולשותפותיי למאבק את משכורותינו כדין רק משום שעמדנו על זכותנו לפרטיות ולא הסכמנו למסור טביעת אצבע. הלנת השכר נמשכה שנה שלמה. כאמור, ההסתדרות הפנתה לנו עורף. חרף העובדה שחוינו השפלה, התנכלות והתעמרות במקום עבודתנו, לא הרמנו ידיים.

בעצה אחת עם הקליניקה המשפטית פנינו לעורך-דין שמתמחה בנושא הזכות לפרטיות בבקשה לייצג אותנו בתביעה משפטית נגד עיריית שדרות. עו"ד יהונתן קלינגר נרתם לעזרתנו מידית, ללא תנאי ותוך ויתור על שכר טרחה. הוא ליווה וייצג אותנו במאבקנו הצודק במשך יותר משנתיים, וניווט בוירטואוזיות את "ספינת הזכות לפרטיות" שטולטלה ללא הרף על ידי עיריית שדרות, שאימה להטביעה.

תביעה כנגד טביעה: הפלגה למרחקים ארוכים

יצאתי למסע בחיפוש אחר צדק, בלבי תקווה וציפייה להכרעות מהירות וברורות ממערכת המשפט. הרציונל שהנחה אותי היה פשוט למדי: אם עובדת מתייצבת במקום עבודתה וממלאה את תפקידה כמחויב – אי-אפשר לגזול ממנה את שכרה, לא כשהיא עומדת על זכותה לפרטיות ולא בכלל. בפועל מצב העניינים לא היה פשוט כל כך, לא במציאות התעסוקתית ולא בפרשנות המשפטית שניתנה לה.

ההליכים המשפטיים נמשכו יותר משנתיים וכללו חמישה דיונים בבית הדין האזורי לעבודה בבאר-שבע ודיון אחד בערעור שהגשנו לבית הדין הארצי לעבודה. הדרך הייתה ארוכה וכרוכה באכזבות רבות. על הפגיעה במקום העבודה וההפקרה מצד ההסתדרות נוספה חוויה של אי-עשיית צדק בטווח המידי מצד המערכת המשפטית.

בפסק הדין של בית הדין האזורי לעבודה בבאר שבע מחודש אפריל 2015, בסיומו של ההליך, כתב השופט: "מכוח ההבחנה בין הזכות לשכר לבין זכותו של המעביד להבטיח את המשמעת במקום העבודה – אין המעביד רשאי ואין לתת יד לאכיפת המשמעת במקום

⁸ מכתב החשב המלווה של עיריית שדרות אל מנהלת הקליניקה לזכויות חברתיות במכללה האקדמית ספיר, מיום 27.2.2013.

העבודה באמצעות סנקציה בדמות מניעת שכר".⁹ תמוה ומקומם הדבר, ששנתיים קודם לכן (בהחלטה מחודש מאי 2013) אותו שופט באותו בית דין לא זו בלבד שנמנע מהתייחסות לסוגיה העקרונית של פגיעה בזכות לפרטיות, הוא אף דחה את בקשתנו למתן סעד זמני לתשלום שכר על בסיס דיווח נוכחות שלא באמצעות השעון הביומטרי.¹⁰ ההחלטה לדחות את הבקשה למתן סעד זמני בדיון הראשון, שלא היה בה מן הצדק כלל ועיקר, לא הותירה בידינו ברירה אלא להגיש ערעור לבית הדין הארצי לעבודה. בטרם הגיע מועד הדיון בבית הדין הארצי, ואחרי שנה שלמה של הלנת שכר, נאלצתי להתפטר ממקום העבודה בעיריית שדרות בשל חוסר היכולת להמשיך ולהתקיים ללא שכר. בית הדין הארצי לעבודה, שדן בערעור על החלטת הביניים, אמר כבר באוקטובר 2013 כי "הוראת הדין היא כי יש לשלם לעובד שכרו וזכויותיו במועד בגין עבודה שבוצעה, היא מיסודות הדין בכלל וביחסי עובד-מעביד בפרט, ואין חולק עליה".¹¹ קביעה חשובה זו הושמעה מאוחר מדי מבחינתי. במצב עניינים עגום זה נמחק הערעור על דחיית הסעד הזמני.

בדחיית הבקשה לסעד זמני למעשה התיר השופט לעיריית שדרות להמשיך ולפגוע בזכויותינו ולהלין את שכרנו במשך כשנתיים, עד מתן פסק הדין. אני תוהה מדוע מסר כל כך פשוט ובסיסי כלפי המעסיק, שלפיו מניעת שכר איננה סנקציה לגיטימית, לא הועבר אל המעסיק מהדיון הראשון: אילו היה המסר הזה עובר, הפגיעה החמורה בזכויותינו הייתה נפסקת לאלתר, עוגמת נפש רבה הייתה נחסכת והשתלשלות אירועים מצערת הייתה נמנעת. האם הגיעה ספינתנו הלוחמנית ורודפת הצדק בסופו של דבר לחוף מבטחים וניצלה מטביעה? ברמה האישית ובטווח המידי – ודאי שלא. אחרי הליך משפטי שנמשך שנתיים, עיריית שדרות אמנם השיבה את כספי השכר שהולנו ושילמה פיצויים על הלנת שכר של שנה בגובה משכורת של חודש אחד, אולם הדבר נעשה כשנתיים לאחר שהתפטרתי, אחרי פגיעה בכבודי ובפרטיותי ואחרי פגיעה כלכלית ותעסוקתית חמורה ומתמשכת.

ברמה חוקתית-ערכית רחבה יותר, השופט בבית הדין האזורי נמנע בעת התנהלות התביעה שלנו מלעסוק בסוגיה הביומטרית העקרונית. עם זאת, המקרה שחווינו שותפותי ואני בשדרות קיבל הד תקשורתי, מצא ביטוי במדיות המשפטיות ואף נהנה מתמיכתה של האגודה לזכויות האזרח, שהייתה חלק מהדיון בערעור בבית הדין הארצי כידידת בית המשפט. באותה עת שבה התנהל ההליך המשפטי בענייני התנהלה תביעה דומה נגד עיריית קלנסווה, שהלינה אף היא את שכרם של עובדים שלא הסכימו למסור טביעת אצבע.¹² שם, במסע ארוך אף יותר שנמשך כחמש שנים, קיבל בית הדין הארצי לעבודה את הערעור שהגישה ההסתדרות וביטל את פסק הדין שהכשיר את השימוש שעשתה עיריית קלנסווה בשעון הנוכחות הביומטרי. בית הדין קבע כי כפייה על עובדות העירייה למסור טביעת אצבע לצורך הפעלת שעון נוכחות ביומטרי מהווה פגיעה שלא כדין בפרטיותן ובזכותן לאוטונומיה. העירייה אף הצטוותה להפסיק את השימוש בשעון הביומטרי בתוך שלושים יום ולמחוק את כל המידע הביומטרי שנאסף מהעובדים. אף על פי שכבר איי אפשר היה

9 הערת המערכת: פ"ה (ב"ש) 13-05-2951 שחר נ' עיריית שדרות, 8 (פורסם בנבו, 26.4.2015).

10 הערת המערכת: על החלטת השופט הוגשה בקשת רשות ערעור. ראו ה"ש 2 לעיל.

11 הערת המערכת: ע"ע (ארצי) 13-05-44667 שחר נ' עיריית שדרות (פורסם בנבו, 15.10.2013).

12 הערת המערכת: עניין עיריית קלנסווה, לעיל ה"ש 4.

להשיב את הגלגל לאחור מבחינת הפגיעה שחוויתי בשדרות ברמה האישית, פסק הדין הזה מסמל עבורי הישג משמעותי של המאבק נגד חיוב עובדים למסור טביעת אצבע לתיעוד נוכחות והצלה של הזכות לפרטיות במקום העבודה רגע לפני טביעה.